

materiały szkoleniowe
dla OIRP Koszalin
Marta Knotz

Ochrona konsumenta na rynku finansowym

Regulacje prawne:

- ustawa z dnia 23 marca 2017 r. o kredycie hipotecznym oraz o nadzorze nad pośrednikami kredytu hipotecznego i agentami (ma zastosowanie tylko do umów zawartych po 22.07.2017)
- prawo bankowe – art. 25 i z. dot. umowy kredytu,
- ustawa z dnia 12 maja 2011 r. o kredycie konsumenckim,
- ustawa z dnia 29 lipca 2011 r. o zmianie ustawy - Prawo bankowe oraz niektórych innych ustaw, tzw. ustawa antyspreadowa,
- dyrektywa 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich.

Nowe regulacje prawne generalnie nie mają zastosowania do umów zawartych przed wejściem w życie nowych przepisów (z wyj. ustawy antyspreadowej).

Problematyka kredytów „frankowych”

Kredyt walutowy (udzielony w CHF i spłacany w CHF), kredyt indeksowany do CHF (kwota kredytu wyrażona w PLN i spłacana w PLN, waloryzowana CHF) i kredyt denominowany w CHF (kwota kredytu w CHF wypłacana w PLN i spłacana w PLN)

Możliwe konstrukcje roszczeń konsumenckich:

1. Roszczenia oparte o abuzywność klauzuli waloryzacyjnej
2. Roszczenia oparte o abuzywność klauzuli oprocentowania kredytu
3. Roszczenia oparte o nieważność umowy

Ad. 1. Roszczenia oparte o abuzywność klauzuli waloryzacyjnej

Ocena pod kątem abuzywności, przesłanki z art. 385¹ k.c.:

1. Strony przedsiębiorcę i konsumenta łączy umowa.
2. Postanowienie nieuzgodnione indywidualnie – ciężar dowodu po stronie twierdzącego (banku) – art. 385¹§4 k.c.
3. Postanowienie nie określa głównych świadczeń stron, chyba że jest niejasne – IV CSK 285/16, I CSK 1049/14, II CSK 632/17, TSUE C-143/13, C-26/13.
4. Postanowienie kształtuje prawa i obowiązku konsumenta w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając jego interesy = istotna i nieusprawiedliwiona dysproporcja praw i obowiązków konsumenta na jego niekorzyść

Abuzywność wynikająca z zastosowania w klauzuli waloryzacyjnej dwóch różnych kursów

Zastosowanie zróżnicowanego kursu waluty (odmiennego kursu do określenia wysokości zobowiązania a odmiennego do jego spłaty różnica kursu zakupu i sprzedaży tzw. **spread**) sprzeciwia się istocie klauzuli waloryzacyjnej. Mimo braku zmiany wartości miernika (wartość CHF) wysokość zobowiązania jest znacznie wyższa niż wypłaconego kredytu (z uwagi na różnicę kursu używanego do przeliczeń tych świadczeń).

300.000 PLN = 111 111 CHF przy kursie kupna 2,7 (kwota uzyskana)

111.111 CHF = 344.444 PLN przy kursie sprzedaży 3,1 (kwota do zwrotu)

różnica: 44.444 zł.

Ustawa antyspreadowa nie rozwiązuje tego problemu, gdyż wysokość zobowiązania w CHF została już ustalona przy zawarciu umowy/wypłacie świadczenia po kursie kupna.

Abuzywność wynikająca z ustalania kursu waluty przez bank

Co do klauzule zawarte w umowach lub regulaminach kredytów, które zezwalają bankom na przeliczanie rat przy posługiwaniu się tabelą kursową wprowadzaną i ustalaną jednostronnie przez bank, na którą konsumenci nie mają żadnego wpływu, mogą być uznane za klauzule abuzywne.

Miernik wartości klauzuli waloryzacyjnej musi być obiektywny i zewnętrzny.

Orzeczenia: SO Warszawa II C 920/15, SN - II CSK 750/15, I CSK 1049/14

Przykładowe klauzule niedozwolone odnośnie waloryzacji CHF:

XVII AmC 1531/09 – Bre Bank, XVII AmC 5344/11 BPH, XVII AmC 426/09 Millennium.

Moment oceny abuzywności klauzuli umownej

III CZP 29/17 ocena abuzywności postanowienia umownego winna być dokonywana według stanu z chwili zawarcia umowy.

wyrok Sąd Rejonowy dla Warszawy-Mokotowa sygn. akt XVI C 1964/17

bez znaczenia dla ustalenia abuzywności są takie okoliczności jak: „rynkowość” stosowanych kursów wymiany walut, korzyści czerpane przez klientów z faktu, że oprocentowanie było oparte na stawce LIBOR, a nie WIBOR, przebieg spłaty, itp.

Skutki abuzywności klauzul

Art. 385¹§1 k.c. postanowienia abuzywne nie wiążą konsumenta - z mocy prawa i ex tunc. Pozostała część umowy – wiążąca.

Skutek restytucyjny (zapłata) zwrot nienależnego świadczenia – TSUE C-154/15

W jakim zakresie roszczenie jest nienależne – najbardziej sporna i kontrowersyjna kwestia obecnie:

1. Uznanie za bezskuteczną klauzuli waloryzacyjnej w zakresie ustalenia kursu waluty powoduje zastąpienie kursu bankowego **kursem „rynkowym”** SA Kraków I ACa 645/16 uchylony przez SN III CSK 159/17 lub **kursem NBP** - Sąd Okręgowy w Łodzi III Ca 475/18, którym podtrzymał wyrok Sądu Rejonowego dla Łodzi-Śródmieścia II C 636/17, Sąd Rejonowy dla Warszawy-Śródmieścia, sygn. akt: VI C 723/15 – na podstawie art. 358§2 k.c.

Wyrok „arbuzowy”: II CSK 768/14 Sąd Najwyższy wyraził m.in. pogląd, że niedozwolonego zapisu umownego nie należy usuwać z umowy w całości (przez co byłby niewiązący dla konsumenta), lecz można go uznać za niepoprawny tylko w części. Stanowisko kontrowersyjne i silnie krytykowane.

2. Uznanie całej klauzuli waloryzacyjnej za bezskuteczną powoduje „odfrankowanie” – przeliczenie nominalnej kwoty w PLN z oprocentowaniem marża umowna + LIBOR., tak: Sąd Okręgowy we Wrocławiu II Ca 2200/16 (sygn. SR XIV C 2126/15), SO Łódź **III Ca 1969/17**, **SN III CSK 159/17**

Problem braku uprawnienia sądu do zmiany treści umowy:

XVI C 1964/17 SR dla Warszawy-Mokotowa

I C 620/17 SO Łódź.

I ACa 316/18 SA Białystok

Wyrok SN z 4.04.2019 r. III CSK 159/17 – brak uzasadnienia

TSUE C-618/10, C-26/13

TSUE C-70/17 – opinia Rzecznika Generalnego Macieja Szpunara

II CSK 803/16

Ad. 2. Roszczenia oparte o abuzywność klauzuli oprocentowania kredytu

Klauzula modyfikacyjna – zmiennego oprocentowania musi być określona w sposób zapewniający konsumentom rzetelną, prawdziwą i pełną informację. Musi wskazywać na konkretne okoliczności, od których zmiana ta jest uzależniona, pozwalające na sądową kontrolę zmiany stóp oprocentowania. Musi przewidywać kryteria obiektywne i zewnętrzne w stosunku do banku, nie może mieć charakteru blankietowego.

Orzecznictwo SN: CSK 46/11, II CKN 933/99, III CZP 50/92, III CZP 141/91, II CSK 768/14

Wyrok SO Łódź III Ca 1969/17

Klauzula niewłaściwie sformułowana, w zależności od swej treści może mieć charakter **abuzywny** (niewiązący) bądź może być **nieważna** wobec sprzeczności z prawem (art. 76 prawa bankowego) – należy uważać na sposób sformułowanie roszczenia, gdyż w

razie uznania klauzuli za nieważną nie jest możliwe uznanie jej jednocześnie za abuzywną.

W przypadku stwierdzenia abuzywności/nieważności klauzuli – raty odsetkowe w części co do podwyższonego oprocentowania jako świadczenie nienależne podlegają zwrotowi (oprocentowanie zmienia się na stałe)

choć prezentowane może być też stanowisko wyrażone przez SN w CSK 768/14, iż wówczas zadaniem biegłego może być też ustalenie poziomu takiej marży, stanowiącej gwarantowane, minimalne wynagrodzenie banku w uczciwym, konsumenckim obrocie kredytowym (pozostaje oprocentowanie zmienne, ale jego wysokość należy określić)

Kwestia sporna – czy klauzule te określają świadczenie główne stron.

Przykłady abuzywnych klauzul zmiennego oprocentowania:

XVII AmC 959/09, VI ACa 1460/11, XVIII AmC 285/11

Kwestia przedawnienia roszczeń opartych o abuzywność klauzul:

Roszczenie o zwrot nadpłaconych rat jest roszczeniem o zwrot nienależnego świadczenia – przedawnienie 10 lat/6 lat, nie jest to roszczenie odsetkowe/okresowe SO Wrocław II Ca 1695/14, SO Łódź III Ca 588/15, III Ca 155/15, lecz jednorazowe – przedawnia się osobno od terminu każdej wpłaty (a nie zawarcia umowy), odmiennie SN II CK 439/04, V CKN 769/00 (okresowe 3 lata).

Ad. 3. Roszczenia oparte o nieważność umowy

art. 12 ust. 1 ustawy z dnia 23 sierpnia 2007 r. o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym:

*W razie dokonania nieuczciwej praktyki rynkowej konsument, którego interes został zagrożony lub naruszony, może żądać: (...) naprawienia wyrządzonej szkody na zasadach ogólnych, w szczególności żądania **unieważnienia umowy z obowiązkiem wzajemnego zwrotu świadczeń oraz zwrotu przez przedsiębiorcę kosztów związanych z nabyciem produktu ...***

Sąd Okręgowy w Warszawie - XXV C 590/17

Ciężar dowodu dokonania nieuczciwej praktyki rynkowej spoczywa na konsumentcie.

Misselling - agresywna polityka sprzedażowa produktów

Skutek unieważnienia umowy – zwrot świadczeń = konsument jest obowiązany zwrócić całą otrzymaną kwotę, a bank zwrócić wszystkie otrzymane wpłaty (kredyt spłacany jest w całości natychmiast, ale bez oprocentowania, opłat, prowizji, bez waloryzacji walutowej).

Konieczność rozróżniania nieważności umowy kredytu na podstawie art. 12 ww. ustawy (unieważnia umowę sąd – wyrok konstytucyjny) od nieważności z mocy prawa na podstawie art. 58 k.c. (wyrok deklaracyjny).

Żądanie ustalenia nieważności umowy (tak samo ustalenia, iż klauzula umowna ma charakter niedozwolony, niewiążący) może być uznane za pozbawione interesu prawnego i oddalone z tej tylko przyczyny - IV CSK 362/14, IV CSK 142/13, wyrok SA w Białymstoku I ACa 801/13.

Koncepcja nieważności kredytu denominowanego na skutek abuzywności klauzuli waloryzacyjnej - wyrok z dnia 17 sierpnia 2018 r. Sąd Rejonowy dla Warszawy-Mokotowa sygn. akt XVI C 1964/17 – nieprawomocny.

Orzecznictwo wydaje się kształtować w tym kierunku, iż klauzule waloryzacyjne mają charakter w większości abuzywny, brak jest możliwości jakiegokolwiek kształtowania przez sąd umowy – umowa obowiązuje w treści po wyeliminowaniu klauzul abuzywnych.

Wyroki niekorzystne dla „frankowiczów”:

- brak rażącego naruszenia interesów konsumentów – konsument winien się liczyć z ryzykiem kursowym II CSK 429/11,
- ustawa antyspreadowa rozwiązuje problem IV CSK 362/14,
- abuzywność klauzuli wyłącza jej stosowanie tylko w części II CSK 768/14,

- niejednoznaczność klauzul usunięta na skutek wykonania umowy IV CSK 362/14
- brak wykazania „szkody”, brak sprostania ciężarowi dowodu SR Łódź Śródmieście I C 1060/15 (uchylony), SA w Łodzi I ACa 1233/16 (uchylony), SA w Krakowie I ACa 645/16 (uchylony)

Orzecznictwo kształtuje się jednak prokonsumencko, zwłaszcza 3 ostatnie wyroki SN III CSK 159/17, II CSK 632/17, III CZP 29/17 oraz opinia Rzecznika w sprawie TSUE C-70/17

Polecam: Raport Rzecznika Finansowego “Analiza prawna wybranych postanowień umownych stosowanych przez banki w umowach kredytów indeksowanych do waluty obcej lub denominowanych w walucie obcej zawieranych z konsumentami” oraz blog Macieja Samcika <https://subiektywnieofinansach.pl/>

Ubezpieczenia

Karencja – okres na który zawarta została umowa ubezpieczenia, w którym ubezpieczyciel nie ponosi odpowiedzialności w pewnym zakresie ryzyk.

Może stanowić niedozwoloną klauzulę umowną – jeżeli składka ubezpieczeniowa za okres karencji nie jest ograniczona oraz kiedy karencja wyłącza całkowicie odpowiedzialność ubezpieczyciela – wyrok SR Koszalin I C 1558/16 (utrzymano w SO), XVII AmA 135/07, 3 XVII AmC 3034/12, XVII AmA 97/09.

Karencja związana ze zmianą ubezpieczyciela przez pracodawcę w ubezpieczeniach grupowych SR i SO Koszalin I C 292/18, VII Ca 848/18 – może stanowić niedozwoloną klauzulę umowną.

Wyłączenie odpowiedzialności ze skutki chorób zdiagnozowanych przed przystąpieniem do ubezpieczenia SR Koszalin i SO Koszalin I C 1558/16, SO Koszalin I C 152/12 (apelacja oddalona przez SA), XVII AmA 135/07, 3XVII AmC 3034/12, XVII AmA 97/09, Wojciech Kamiński *Wyłączenie odpowiedzialności ubezpieczyciela z uwagi na przyczyny wypadku dotyczące okresu przed rozpoczęciem ochrony ubezpieczeniowej* w Rozprawy Ubezpieczeniowe nr 18 (2/2015)

Ubezpieczenia bancassurance – ubezpieczenia sprzedawane przez banki, bank występuje w roli pośrednika (otrzymuje prowizję) i jednocześnie jest ubezpieczającym,

prowinie sięgają nawet 90%, dochodzenie roszczeń jest bardzo utrudnione, gdyż spadkobiercy zmarłego dłużnika nie mogą od ubezpieczyciela dochodzić zapłaty na swoją rzecz, prawo regresu – rekomendacja KNF z 21.02.2012 r.

Polisolokaty

Oplata likwidacyjna przy umowie ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowymi funduszami kapitałowymi

Wyroki SR i SO w Koszalinie I C 524/17, VII Ca 31/18 44% składek w 4 roku uznano za klauzulę abuzywną

I CSK 149/13 Postanowienie ogólnych warunków umowy ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym, przewidujące, że w razie wypowiedzenia umowy przez ubezpieczającego przed upływem 10 lat od daty zawarcia umowy, ubezpieczyciel pobiera opłatę likwidacyjną powodującą utratę wszystkich lub znacznej części zgromadzonych na rachunku ubezpieczającego środków finansowych, rażąco narusza interesy konsumenta i stanowi niedozwolone postanowienie umowne w świetle art. 385¹ zdanie pierwsze k.c.”

Podobnie Sąd Apelacyjny w Warszawie w wyroku z 14.05.2010.r w sprawie VI ACa 1175/09

Przedawnienie - roszczenie o zwrot opłaty likwidacyjnej podlega 10/6 letniemu terminowi przedawnienia, nie ma zastosowania 3 letni termin z art. art. 819 k.c.

Kredyt konsumencki

Ustawa z dnia 12 maja 2011 roku o kredycie konsumenckim, znowelizowana istotnie ustawą z dnia 5 sierpnia 2015 r. o zmianie ustawy o nadzorze nad rynkiem finansowym oraz niektórych innych ustaw – przepisy znowelizowane mają zastosowanie do umów zawartych po 10.03.2016 r.

Zakres zastosowania – bardzo kazuistyczny:

- strony: przedsiębiorca (wszyscy pożyczkodawcy, parabanki, SKOKI) i konsument,

- kredyt do 255.550 zł (też walutowy) albo zaciągnięty na remont domu lub lokalu mieszkalnego (o ile nie jest zabezpieczony hipoteką),
- szereg wyłączeń, ograniczeń stosowania ustawy (art. 4).

Koszty kredytu (art. 5 pkt 6, 6a) - odsetki, opłaty, prowizje, podatki i marże jeżeli są znane kredytodawcy oraz koszty usług dodatkowych, w przypadku gdy ich poniesienie jest niezbędne do uzyskania kredytu lub do uzyskania go na oferowanych warunkach, z wyjątkiem kosztów opłat notarialnych ponoszonych przez konsumenta.

Kwota kredytu kwota wszystkich środków pieniężnych nieobejmujących kredytowanych kosztów kredytu, które kredytodawca udostępnia konsumentowi na podstawie umowy o kredyt.

Kredyt wiązany art. 5 pkt 14 - umowa o kredyt, z którego jest wyłącznie finansowane nabycie towaru lub usługi.

RRSO - całkowity koszt kredytu ponoszony przez konsumenta, wyrażony jako wartość procentowa całkowitej kwoty kredytu w stosunku rocznym.

Art. 7-28a – szereg obowiązków kredytodawcy przed zawarciem umowy (reklama, oferta, informacja).

Umowa kredytowa

Wymóg formy pisemnej - art. 29 zastrzeżona ad probationem oraz ze skutkiem z art. 45 ustawy (sankcja kredytu darmowego)

Pomimo powyższego przepisu powszechnie dopuszcza się utrwalenie umowy na „trwałym nośniku”: wyrok SR w Słupsku z 14.06.2016 r., I C 19/16, wyrok SR w Gorlicach z 14.06.2016 r., I C 675/15, wyrok SR w Środzie Śląskiej z 2.11.2016 r., I C 440/16, wyrok SO w Szczecinie z 12.04.2017 r., II Ca 199/17.

Art. 33a Maksymalna wysokość opłat windykacyjnych

W przypadku gdy łączna wysokość opłat z tytułu zaległości w spłacie kredytu, o których mowa w art. 30 ust. 1 pkt 11, oraz odsetek za opóźnienie naliczonych konsumentowi

przekracza kwotę odpowiadającą kwocie odsetek maksymalnych za opóźnienie, o których mowa w art. 481 § 21 Kodeksu cywilnego, obliczonych od kwoty zaległości w spłacie kredytu, należnych na dzień pobrania tych opłat lub odsetek, należy się tylko kwota opłat i odsetek odpowiadająca kwocie tych odsetek maksymalnych za opóźnienie.

Łączna kwota wszystkich opłat windykacyjnych i odsetek za opóźnienie nie może przekroczyć odsetek maksymalnych za opóźnienie 14% rocznie. Jeżeli w umowie zastrzeżono maksymalne odsetki to brak możliwości naliczania jakichkolwiek opłat windykacyjnych.

Art. 36 a Maksymalna wysokość pozaodsetkowych kosztów kredytu

$$MPKK \leq (K \times 25\%) + \left(K \times \frac{n}{R} \times 30\% \right)$$

nie więcej niż kwota kredytu (art. 36a ust. 2).

Pytanie prejudycjalne SR w Opatowie I C 859/18

Problem dopuszczalności badania abuzywności postanowień umownych wobec ustawowego określenia limitu pozaodsetkowych kosztów - bardzo niejednolita kwestia, brak orzecznictwa SN.

SR Giżycko I C 1331/18, SR Człuchów I C 749/18, SO Suwałki I Ca 112/18

Koszty kolejnych kredytów – art. 36c

W przypadku udzielenia przez kredytodawcę konsumentowi, który nie dokonał pełnej spłaty kredytu, kolejnych kredytów w okresie 120 dni od dnia wypłaty pierwszego z kredytów MPKK liczone są od pierwotnej kwoty kredytu i sumowane.

Sankcja kredytu darmowego art. 45

1. W przypadku naruszenia przez kredytodawcę art. 29 ust. 1 (*forma pisemna*), art. 30 ust. 1 pkt 1-8, 10, 11, 14-17 (*wymogi co do treści umowy*), art. 31-33 (*kredyt wiązany, kredyt w rachunku, umowa restrukturyzacyjna*), art. 33a (*koszty windykacji*) i art. 36a-36c (*MPKK*) konsument, po złożeniu kredytodawcy pisemnego oświadczenia, zwraca kredyt bez odsetek i innych kosztów kredytu należnych kredytodawcy w terminie i w sposób ustalony w umowie.

(...)

5. Uprawnienie, o którym mowa w ust. 1, wygasa po upływie roku od dnia wykonania umowy.

Ustawa reguluje też spłatę kredytu przed terminem (wysokość opłat za to oraz obowiązek obniżenia kosztów już zapłaconych), 14 dniowe prawo odstąpienia od umowy również w kredycie wiązonym. Weksel zabezpieczający spłatę musi zawierać klauzulę „nie na zlecenie”. Wyłączenie lub ograniczenie zarzutów przysługujących konsumentowi w razie przelewu wierzytelności z umowy o kredyt konsumencki jest bezskuteczne.

Weksel jako zabezpieczenie TSUE - Sąd nie może wydać nakazu zapłaty przeciwko konsumentowi wyłącznie na podstawie weksla — bez badania zawartej umowy (wyrok TSUE C-176/17).